Grupy, podgrupy, homomorfizmy

17. februára 2025

Definícia grupy

Definícia

Dvojicu $(G, *)$, kde G je množina a $*$ je binárna operácia na G nazývame *grupa*, ak

(i) operácia $*$ je asociatívna

$$(\forall g, h, k \in G) g * (h * k) = (g * h) * k,$$

(ii) operácia $*$ má neutrálny prvok

$$(\exists e \in G)(\forall g \in G) e * g = g * e = g,$$

(iii) pre každý prvok $g \in G$ existuje inverzný prvok vzhľadom na operáciu $*$

$$(\forall g \in G)(\exists g^{-1} \in G) g * g^{-1} = g^{-1} * g = e.$$

Definícia grupy

$$(\forall g, h, k \in G) g * (h * k) = (g * h) * k$$
$$(\exists e \in G)(\forall g \in G) e * g = g * e = g$$
$$(\forall g \in G)(\exists g^{-1} \in G) g * g^{-1} = g^{-1} * g = e$$

Ak je binárna operácia $*$ komutatívna

$$(\forall g, h \in G) g * h = h * g,$$

hovoríme o *komutatívnej grupe.*

Zákony o krátení

$$
\begin{aligned}
g * h_1 = g * h_2 \qquad &\Rightarrow h_1 = h_2 \\
h_1 * g = h_2 * g \qquad &\Rightarrow h_1 = h_2
\end{aligned}
$$

Inverzný prvok

$$(g^{-1})^{-1} = g$$
$$(g * h)^{-1} = h^{-1} * g^{-1}$$

Príklady grúp

- $(V, +)$ kde V je ľubovoľný vektorový priestor,
- $(F, +)$ a $(F \setminus \{0\}, \cdot)$ pre ľubovoľné pole $(F, +, \cdot)$,
- $(\mathbb{Z}, +)$, $(\mathbb{Q}, +)$, $(\mathbb{R}, +)$, $(\mathbb{C}, +)$,
- $(\mathbb{Q} \setminus \{0\}, \cdot)$, $(\mathbb{R} \setminus \{0\}, \cdot)$, $(\mathbb{C} \setminus \{0\}, \cdot)$,
- $(\mathbb{Z}_n, \oplus)$ pre $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 2$,
- $(\mathbb{Z}_p \setminus \{0\}, \odot)$ kde p je prvočíslo.

Príkladom nekomutatívnej grupy je grupa S_n všetkých permutácií n-prvkovej množiny s operáciou skladania zobrazení pre $n \geq 3$.

Priamy súčin grúp

Príklad

Ak $(G, *_G)$ a $(H, *_H)$ sú grupy, tak aj $G \times H$ s operáciou

$$(a, b) * (a', b') = (a *_G a', b *_H b')$$

je grupa.

Definícia

Grupu $G \times H$ z predchádzajúceho príkladu nazývame *priamy súčin grúp G a H* (alebo tiež *direktný súčin* grúp.)

Podgrupy

Definícia

Nech $(G, *)$ je grupa a $H \subseteq G$ je ľubovoľná podmnožina G.
Hovoríme, že H je *podgrupa* grupy G, ak H s binárnou operáciou $*$ zúženou na podmnožinu H tvorí grupu.
Budeme používať označenie $H \leq G$, prípadne $(H, *) \leq (G, *)$.

Zúženie operácie:

$$h_1 *_H h_2 = h_1 *_G h_2$$

pre ľubovoľné $h_1, h_2 \in H$.

Podgrupy

Lema

Nech $(G, *)$ je grupa a H je jej podgrupa.

(i) Ak e_H je neutrálny prvok grupy H a e_G je neutrálny prvok grupy G, tak $e_H = e_G$. (Z toho špeciálne vyplýva $e_G \in H$, teda každá podgrupa musí obsahovať neutrálny prvok.)

(ii) Ak $a \in H$, b je inverzný prvok k a v G a c je inverzný prvok k a v H, tak $b = c$.

Kritérium podgrupy

Veta (Kritérium podgrupy)

Nech $(G, *)$ je grupa a $H \subseteq G$, $H \neq \emptyset$. Nasledujúce podmienky sú ekvivalentné

(i) *H je podgrupa grupy G;*

(ii) *množina H je uzavretá vzhľadom na operáciu $*$ a na tvorenie inverzných prvkov v G, čiže platí (pre ľubovoľné $a, b \in H$)*

$$a, b \in H \ \Rightarrow a * b \in H$$
$$a \in H \Rightarrow a^{-1} \in H$$

(iii) *pre ľubovoľné $a, b \in H$ platí aj $a^{-1} * b \in H$*

Kritérium podgrupy

Poznámka

Ak H je konečná množina, tak stačí podmienka

$$a, b \in H \ \Rightarrow a * b \in H.$$

Príklady podgrúp

- Pre ľubovoľnú grupu G máme $\{e\} \leq G$ a $G \leq G$.
- $S = \{x \in \mathbb{C}; |x| = 1\}$ je podgrupa grupy $(\mathbb{C} \setminus \{0\}, \cdot)$.
- Podmnožiny $\mathbb{R} \setminus \{0\}$, $\mathbb{Q} \setminus \{0\}$ sú podgrupy grupy $(\mathbb{C} \setminus \{0\}, \cdot)$.
- Podmnožina $\mathbb{R}^+$ je podgrupa grupy $(\mathbb{R} \setminus \{0\}, \cdot)$.

Podgrupa podgrupy

Lema

Nech $(G, *)$ je grupa. Potom

(i) *Ak $K \subset H \subset G$ a K, H sú podgrupy G, tak K je podgrupa H.*

(ii) *Ak H je podgrupa G a K je podgrupa H, tak K je aj podgrupa G.*

Prienik podgrúp

Tvrdenie

Nech $(G, *)$ je grupa a H_i je podgrupa grupy G pre každé $i \in I$. Potom prienik týchto podgrúp

$$H := \bigcap_{i \in I} H_i$$

je opäť podgrupa grupy G.

Podgrupa generovaná danou množinou

Dôsledok

Ak $(G, *)$ je grupa a $A \subset G$ je ľubovoľná podmnožina G, tak prienik všetkých podgrúp obsahujúcich množinu A je tiež podgrupa G. Túto podgrupu nazývame podgrupa generovaná podmnožinou A a označujeme $[A]$. Ak $[A] = G$, hovoríme, že grupa G je generovaná podmnožinou A (alebo tiež, že A generuje G). V prípade, že $A = \{a\}$ je jednoprvková množina, tak namiesto $[\{a\}]$ budeme používať označenie $[a]$ a hovoríme o podgrupe generovanej prvkom a.

Podgrupa generovaná danou množinou

Definíciu podgrupy generovanej množinou A môžeme stručne zapísať ako

$$[A] = \bigcap \{H \subseteq G; H \supseteq A \ \wedge \ H \text{ je podgrupa } G\}.$$

Je to najmenšia (vzhľadom na inklúziu) podgrupa obsahujúca A.

Podgrupa generovaná danou množinou

V grupe $(\mathbb{R}, +)$ platí:

- $[1] = \mathbb{Z}$
- $[-1] = \mathbb{Z}$
- $[2, 3] = \mathbb{Z}$

Podgrupa generovaná danou množinou

V grupe $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_3$ platí:

- $[(1,0)] = \mathbb{Z}_2 \times \{0\}$
- $[(0,1)] = \{0\} \times \mathbb{Z}_3$
- $[(1,1)] = \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_3$

Homomorfizmus

Definícia

Nech $(G, \circ)$, $(H, *)$ sú grupy. Potom zobrazenie $f\colon G \to H$ je *homomorfizmus*, ak

$$f(g_1 \circ g_2) = f(g_1) * f(g_2)$$

platí pre ľubovoľné $g_1, g_2 \in G$.

Iné označenie: $f\colon (G, \circ) \to (H, *)$

Homomorfizmus

Veta

Nech $(G, \circ)$, $(H, *)$ *sú grupy a* $f\colon G \to H$ *je homomorfizmus. Označme ďalej* e_G *neutrálny prvok grupy* G *a* e_H *neutrálny prvok grupy* H. *(Inverzné prvky budeme v oboch prípadoch označovať pomocou horného indexu* -1 *ako obvykle.) Potom platí:*

(i) $f(e_G) = e_H$ *(teda homomorfizmus musí zobraziť neutrálny prvok na neutrálny prvok);*

(ii) $f(a^{-1}) = (f(a))^{-1}$ *(teda homomorfizmy zachovávajú aj inverzné prvky).*

Príklady homomorfizmov

Príklad

Ak $(G, *)$ a $(H, \circ)$ sú ľubovoľné grupy, tak $f\colon G \to H$ určené predpisom $f(g) = e_H$ pre všetky $g \in G$ je homomorfizmus.

Zobrazenie $id_G\colon G \to G$ je homomorfizmus pre každú grupu $(G, *)$.

Príklady homomorfizmov

Príklad

Uvažujme zobrazenie

$$f\colon (\mathbb{R},+) \to (\mathbb{R}^+,\cdot), \qquad f\colon x \mapsto e^x.$$

Priamo z vlastností exponenciálnej funkcie vyplýva, že f je homomorfizmus

$$f(x+y) = e^{x+y} = e^x \cdot e^y = f(x)\cdot f(y)$$

Príklady homomorfizmov

$$g\colon (\mathbb{R}, +) \to (S, \cdot)$$
$$g\colon \varphi \mapsto e^{i\varphi} = \cos\varphi + i\sin\varphi$$

$$g(\varphi_1 + \varphi_2) = (\cos(\varphi_1 + \varphi_2) + i\sin(\varphi_1 + \varphi_2)) =$$
$$= (\cos\varphi_1 + i\sin\varphi_1)\cdot(\cos\varphi_2 + i\sin\varphi_2) = g(\varphi_1)\cdot g(\varphi_2)$$

Príklady homomorfizmov

Príklad

Nech $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 2$. Zobrazenie $f\colon (\mathbb{Z}, +) \to (\mathbb{Z}_n, \oplus)$ dané predpisom

$$f(k) = k \bmod n$$

je homomorfizmus.

Obraz a vzor podgrupy

$$f[A] = \{f(a); a \in A\}$$
$$f^{-1}[B] = \{a \in A; f(a) \in B\}$$

Tvrdenie

Nech $(G, \circ)$, $(H, *)$ sú grupy a $f\colon G \to H$ je homomorfizmus.

(i) Ak G' je podgrupa grupy G, tak aj jej obraz $f[G']$ je podgrupa grupy H.

(ii) Ak H' je podgrupa grupy H, tak aj jej vzor $f^{-1}[H']$ je podgrupa grupy G.

Izomorfizmus

Definícia

Nech $(G, \circ)$, $(H, *)$ sú grupy. Ak $f\colon G \to H$ je bijektívny homomorfizmus, hovoríme, že f je *izomorfizmus* alebo tiež, že grupy G a H sú izomorfné (označujeme $G \cong H$).

$G \cong H$ znamená, že grupy G a H sú „v podstate rovnaké“.

Zloženie homomorfizmov

Lema

Nech $(G, *)$, $(H, \circ)$, $(K, \odot)$ *sú grupy.*

(i) *Ak* $f\colon G \to H$ *je izomorfizmus, tak aj* $f^{-1}\colon H \to G$ *je izomorfizmus.*

(ii) *Ak* $f\colon G \to H$ *a* $g\colon H \to K$ *sú homomorfizmy, tak aj* $g \circ f\colon G \to K$ *je homomorfizmus.*

(iii) *Ak* $f\colon G \to H$ *a* $g\colon H \to K$ *sú izomorfizmy, tak aj* $g \circ f\colon G \to K$ *je izomorfizmus.*